

DOI 10.31558/3083-5895.2025.2.3

УДК 336.1:352.07(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-9220-9461>**Рябчук О. М., Вінницька обласна військова адміністрація****Автор-кореспондент, e-mail: riabchuk.o@donnu.edu.ua****НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

У статті досліджено напрями вдосконалення формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією системи місцевих фінансів України, розширенням повноважень територіальних громад та необхідністю забезпечення їх фінансової спроможності в умовах воєнного стану, руйнування економічної й критичної інфраструктури та зростання навантаження на місцеві бюджети. Метою статті є розроблення та обґрунтування напрямів удосконалення формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. У процесі дослідження використано методи аналізу, синтезу, порівняння, систематизації та узагальнення. Інформаційну основу становлять нормативно-правові акти, офіційні матеріали Міністерства фінансів України, дані щодо муніципальних запозичень і концесійних угод, а також публікації та звіти міжнародних фінансових інституцій. Проаналізовано міжнародний досвід фінансової децентралізації та визначено перспективи адаптації окремих елементів європейської, польської, скандинавської, канадської й американської моделей до українських умов. Обґрунтовано необхідність розширення власної податкової бази територіальних громад, удосконалення оподаткування нерухомості, розвитку комерційної інфраструктури, впорядкування земельних відносин та створення інституційних інструментів регіонального розвитку. Визначено напрями трансформації системи фінансового вирівнювання територіальних диспропорцій, що передбачають удосконалення формульного підходу до розрахунку міжбюджетних трансфертів, запровадження спеціальних компенсаційних механізмів для постраждалих громад, розвиток стимулюючих трансфертів, модернізацію механізму реверсної дотації та інтеграцію середньострокового бюджетного планування. Наголошено на необхідності врахування внутрішнього потенціалу територій, екологічних наслідків воєнних дій та узгодження фінансового вирівнювання зі стратегічними документами просторового розвитку й повоєнного відновлення. Особливу увагу приділено можливостям використання інноваційних фінансових інструментів як додаткових джерел ресурсного забезпечення територіальних громад. Досліджено потенціал муніципальних облігацій, публічно-приватного партнерства, місцевих податкових стимулів, цифрових платформ та бюджетів участі. На основі українського й зарубіжного досвіду визначено переваги та обмеження застосування зазначених інструментів. Встановлено, що основними перешкодами для їх системного впровадження є нормативно-правові бар'єри, фінансові та ринкові ризики, недостатня інституційна і проєктна спроможність окремих громад, потреба у створенні безпечного цифрового середовища та необхідність урахування ризиків, пов'язаних із воєнними діями. Запропоновано розробляти довгострокові фінансові стратегії територіальних громад, які поєднуюватимуть бюджетне планування, муніципальні запозичення, публічно-приватне партнерство та податкові стимули. Обґрунтовано доцільність застосування змішаних моделей фінансування, розвитку цифрових платформ управління місцевими фінансами, підвищення фінансової та проєктної спроможності органів місцевого самоврядування і посилення громадської участі у визначенні інвестиційних пріоритетів. Зроблено висновок, що комплексне поєднання традиційних та інноваційних фінансових інструментів здатне посилити фінансову автономію й інвестиційну привабливість територіальних громад, забезпечити додаткові джерела довгострокового фінансування критичної інфраструктури та сформувати передумови для створення стійкої системи місцевих фінансів України.

Ключові слова: децентралізація, фінансові ресурси, місцеві бюджети, фінансова спроможність, податкові надходження, бюджетна політика

Riabchuk Olesia, Vinnytsia Regional Military Administration

Corresponding Author, e-mail: riabchuk.o@donnu.edu.ua

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE FORMATION OF FINANCIAL RESOURCES OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE CONTEXT OF DECENTRALISATION

The article examines ways to improve the formation of financial resources of local governments in the context of decentralisation. The relevance of the study is determined by the transformation of Ukraine's local finance system, the expansion of the powers of territorial communities, and the need to ensure their financial capacity amid martial law, the destruction of economic and critical infrastructure, and the growing pressure on local budgets. The aim of the article is to develop and substantiate directions for improving the formation of financial resources of local governments under decentralisation. The study employs methods of analysis, synthesis, comparison, systematisation, and generalisation. The information base comprises regulatory and legal acts, official materials of the Ministry of Finance of Ukraine, data on municipal borrowing and concession agreements, as well as publications and reports of international financial institutions. International experience in fiscal decentralisation is analysed, and the prospects for adapting selected elements of European, Polish, Scandinavian, Canadian, and American models to the Ukrainian context are identified. The study substantiates the need to broaden the own-source tax base of territorial communities, improve property taxation, develop commercial infrastructure, streamline land relations, and establish institutional instruments for regional development. The article identifies directions for transforming the system of fiscal equalisation aimed at reducing territorial disparities. These include improving the formula-based approach to calculating intergovernmental transfers, introducing special compensation mechanisms for war-affected communities, developing incentive-based transfers, modernising the reverse grant mechanism, and integrating medium-term budget planning. The need to take into account the endogenous potential of territories and the environmental consequences of hostilities, as well as to align fiscal equalisation mechanisms with strategic spatial development and post-war recovery documents, is emphasised. Particular attention is paid to the potential of innovative financial instruments as additional sources of funding for territorial communities. The study examines municipal bonds, public-private partnerships, local tax incentives, digital platforms, and participatory budgeting. Drawing on Ukrainian and international experience, the advantages and limitations of these instruments are identified. The main barriers to their systematic implementation include regulatory constraints, financial and market risks, insufficient institutional and project management capacity of individual communities, the need to establish a secure digital environment, and the necessity of accounting for war-related risks. The article proposes the development of long-term financial strategies for territorial communities that combine budget planning, municipal borrowing, public-private partnerships, and tax incentives. It substantiates the feasibility of blended financing models, the development of digital platforms for local financial management, the strengthening of the financial and project management capacity of local governments, and greater public participation in setting investment priorities. The study concludes that a comprehensive combination of traditional and innovative financial instruments can strengthen the financial autonomy and investment attractiveness of territorial communities, provide additional sources of long-term financing for critical infrastructure, and create the necessary conditions for building a resilient local finance system in Ukraine.

Keywords: *decentralization, financial resources, local budgets, financial capacity, tax revenues, budget policy*

Актуальність дослідження. Процес децентралізації, започаткований в Україні у 2014 році, став однією з наймасштабніших реформ державного управління за роки незалежності та суттєво змінив систему формування та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Передача значної частини повноважень на базовий рівень управління, розширення доходної бази місцевих бюджетів, застосування нових принципів бюджетного планування та міжбюджетних відносин зумовили потребу у фундаментальному науковому дослідженні ефективності формування фінансової спроможності територіальних громад. У сучасних умовах воєнного стану, руйнування економічної інфраструктури та зростання навантаження на місцеві бюджети питання ресурсного забезпечення громад набуває ще більшої актуальності, адже саме вони забезпечують критично важливі публічні послуги, підтримують соціальну стабільність і реалізують проекти відновлення.

З наукової точки зору, проблема формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування залишається дискусійною у частині визначення концептуальних підходів до побудови ефективної дохідної бази, оптимізації міжбюджетних трансфертів, удосконалення інструментів фінансової автономії та оцінки реальної спроможності територіальних громад. Динамічні зміни бюджетного та податкового законодавства, адаптація публічних фінансів до умов війни та необхідність післявоєнного відновлення потребують оновленого теоретико-методологічного бачення. З суспільної точки зору дослідження має високу значущість, оскільки саме фінансова спроможність територіальних громад визначає рівень доступності й якості публічних послуг, темпи місцевого розвитку, інвестиційну привабливість територій та здатність місцевої влади ефективно виконувати свої функції в умовах кризових викликів.

Стан теоретичної розробки теми. Процес децентралізації в Україні призвів до того, що питання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування стало досить актуальним. Так, наприклад, Д. Загірняк, В. Глухова, Х. Кравченко на основі дослідження тенденцій формування бюджетних ресурсів територіальних громад дійшли висновку, що мобілізація додаткових бюджетних ресурсів та їх ефективне використання сприятимуть підвищенню фінансової спроможності територіальних громад і поліпшенню якості надання суспільних послуг [1]. У дослідженні Г. Возняк, Г. Капленко, В. Ковалю акцентуються увага на ролі децентралізації як основи зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад [2]. Колектив авторів (М. Пітюлич, А. Крупка, В. Мінкович, О. Чакій) у дослідженні охарактеризували основні зміни місцевого бюджетного процесу, що виникли за умов воєнного стану та його впливу на розвиток територіальних громад [3]. Т. Канева, М. Карпенко визначили, що бюджетна децентралізація спрямована на покращання якості публічного управління та формування фінансово спроможних територіальних громад [4]. М. Крупка, В. Коваленко, В. Ілечко, О. Щербина на основі проведення діагностики податкових надходжень місцевих бюджетів в умовах децентралізації та воєнного стану в Україні визначили, що, з початком повномасштабного вторгнення, процеси децентралізації були призупинені в контексті необхідності акумулювання значних фінансових ресурсів у державному бюджеті для фінансування оборони й безпеки країни [5].

Мета статті у розробленні та обґрунтуванні напрямів вдосконалення формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Фінансова децентралізація у світовій практиці розглядається як один із найефективніших інструментів стимулювання регіонального розвитку, підвищення інвестиційної активності, формування економічної самостійності територій та зміцнення інституційної спроможності місцевих органів влади. У більшості розвинених країн вона стала не лише елементом реформи публічної влади, а й фундаментом для формування нової територіальної моделі економічного зростання, де регіони відіграють роль активних учасників розвитку, а не пасивних отримувачів державної допомоги. Для України, що переживає масштабні трансформації в системі місцевого самоврядування і готується до повоєнного відновлення, досвід фінансової децентралізації країн Європейського Союзу, Північної Америки та Скандинавських держав є надзвичайно актуальним та може стати основою для модернізації національної регіональної політики.

У Європейському Союзі фінансова децентралізація ґрунтується на принципах субсидіарності, партнерства та багаторівневого врядування, які забезпечують залучення місцевих і регіональних органів влади до реалізації складних економічних політик. Значний вплив на розвиток регіонів мають структурні фонди ЄС, зокрема Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) / European Regional Development Fund (ERDF) для інвестицій у соціальний та економічний розвиток усіх регіонів і міст ЄС, Фонд згуртованості / Cohesion Fund (CF) для інвестицій у довкілля та транспорт у менш заможних країнах ЄС, Європейський соціальний фонд плюс (ЄСФ+) / European Social Fund plus (ESF+) для підтримки робочих місць і створення справедливого та соціально інклюзивного суспільства в країнах ЄС, Фонд справедливого переходу (ФСП) / Just Transition Fund (JTF) для підтримки регіонів у процесі переходу до кліматичної нейтральності в рамках Європейського зеленого курсу (Green Deal), які забезпечують фінансування інфраструктури, інноваційних проєктів, підтримку підприємництва, розвиток людського капіталу та модернізацію промислових систем. [6]

Важливою складовою є стратегія смарт-спеціалізації, що передбачає концентрацію фінансових та інтелектуальних ресурсів на тих напрямках економічної діяльності, де регіони мають конкурентні переваги. Практика європейських країн переконує, що регіони, які впроваджують такі стратегії, демонструють швидшу модернізацію економіки, зростання інноваційної активності та підвищення рівня зайнятості. Для України цей підхід може стати одним із найперспективніших, оскільки дозволяє не копіювати західну модель, а адаптувати її до власних умов, враховуючи ресурсні, кадрові та

технологічні можливості окремих територій. [7]

Надзвичайно близькою за контекстом до українських реалій є польська модель фінансової децентралізації. Реформа, започаткована наприкінці 1990-х років, привела до суттєвого зміцнення місцевих бюджетів, передачі частини податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств у розпорядження гмін, створення механізмів залучення фондів ЄС, а також формування локальних агенцій регіонального розвитку, які здійснюють експертизу проєктів і супроводжують інвесторів. Результатом стала широка інфраструктурна модернізація країни, зростання інвестицій, підвищення якості публічних послуг та зменшення регіональних диспропорцій. Польський досвід демонструє, що фінансова децентралізація має бути тісно пов'язана зі зміцненням інституційного потенціалу громад, розвитком стратегічного планування та ефективним адмініструванням місцевих податків. В Україні подібний підхід дозволить значно підвищити ефективність використання фінансових ресурсів, особливо в умовах післявоєнної відбудови. [8]

Скандинавські країни є прикладом найбільш глибокої та якісно реалізованої фінансової децентралізації. Однією з ключових особливостей є високий рівень податкової автономії муніципалітетів, які отримують значну частку податку на доходи фізичних осіб і мають право встановлювати власні податкові ставки. Це дає змогу муніципалітетам самостійно формувати бюджетну політику, спрямовану на розвиток освіти, охорони здоров'я, комунальної інфраструктури та соціальних послуг. У Швеції та Данії діє надзвичайно прозора система міжмуніципального вирівнювання, яка враховує реальні витрати на соціальні послуги, демографічні особливості та податкову здатність територій. Такі моделі здатні забезпечити не лише рівність у доступі до послуг, а й стимулюють громади до підвищення ефективності використання ресурсів. Україна може використати скандинавський досвід для удосконалення власної системи міжбюджетних трансфертів, що особливо важливо для підтримки прифронтових та деокупованих територій. [9]

Канада, будучи федеративною державою, має розвинену систему фінансової автономії провінцій та муніципалітетів, що дозволяє ефективно управляти регіональним розвитком у країні з великою територією та різними природно-кліматичними умовами. Канадська система вирізняється широким застосуванням муніципальних запозичень, муніципальних облігацій, грантових фондів та партнерств між федеральним урядом і регіонами. Особливе місце займає Gas Tax Fund, коли частина федерального акцизу на паливе передається місцевим органам влади для фінансування інфраструктурних проєктів. Для України цей інструмент може стати надзвичайно корисним у контексті фінансування дорожньої інфраструктури, модернізації комунальних мереж та екологічних проєктів, оскільки дозволяє створити стабільне та прогнозоване джерело бюджетних надходжень. [10]

США представляють іншу модель – модель економічної конкуренції між територіями, у якій місцеві органи влади активно використовують податкові стимули для залучення бізнесу, розбудови індустріальних парків та створення робочих місць. Муніципалітети застосовують податкові канікули, пільги для інноваторів, спеціальні економічні зони, інвестиційні кредити та знижені ставки оподаткування. Поєднання податкової автономії та конкуренції створює умови, за яких регіони стають активними учасниками міжтериторіального "змагання" за інвестора, що стимулює розвиток локальної економіки. Для України це може бути корисним підходом у формуванні спеціальних режимів для індустріальних парків, технопарків, IT-кластерів та виробничих центрів у громадах. [11]

На основі аналізу міжнародного досвіду можна стверджувати, що ефективність фінансової децентралізації залежить не лише від обсягу переданих повноважень, а й від здатності держави забезпечити інституційні, податкові, бюджетні та управлінські механізми підтримки місцевого розвитку. Для України перспективним є створення системи, яка поєднає елементи європейської моделі структурної підтримки, польської інфраструктурної модернізації, скандинавської соціальної орієнтованості, канадської партнерськості та американської економічної конкуренції.

Важливим кроком є розширення власної податкової бази територіальних громад, включно з удосконаленням оподаткування нерухомості, збільшенням частки ПДФО на місцях, стимулюванням розвитку комерційної інфраструктури та впорядкуванням земельних відносин. Не менш значущим є створення інституційних інструментів регіонального розвитку: агенцій розвитку, фондів інновацій, інвестиційних фондів, регіональних інфраструктурних програм. Для України особливо перспективним стане формування системи фондів регіонального розвитку, аналогічної до структурних фондів ЄС, із чітким поділом на інфраструктурні, інституційні та інноваційні пріоритети.

Важливу роль у майбутньому розвитку відіграватиме система міжбюджетного вирівнювання. Україні необхідно створити механізми, які забезпечуватимуть не лише підтримку слабших громад, а

й стимулюватимуть сильні громади до активного розвитку. Для цього необхідні прозорі, математично обґрунтовані формули вирівнювання, які враховуватимуть податкову спроможність, демографічні особливості, інфраструктурні потреби та вплив воєнних дій. Особливої уваги потребують прифронтові та деокуповані території, для яких доцільно запровадити механізм автоматичного компенсаторного трансферту – подібно до того, який діє у Скандинавських країнах.

Не менш важливою є перспектива розвитку ринку муніципальних запозичень. Муніципальні облігації, які широко використовуються у США та Канаді, можуть стати для українських громад додатковим джерелом фінансування великих інфраструктурних проєктів. Водночас такі механізми потребують розвитку фінансової грамотності, створення системи рейтингів громад та удосконалення процедури бюджетного контролю.

Одним із ключових викликів для України у процесі впровадження фінансової децентралізації є створення сприятливого інституційного середовища, яке забезпечить не лише передачу фінансових ресурсів, а й реальну здатність територіальних громад ними ефективно управляти. У цьому контексті важливо звернути увагу на досвід Німеччини, де принцип фінансової самодостатності громад тісно пов'язаний із розвитком системи муніципального менеджменту, професійного навчання для керівників громад, цифровізації управлінських процесів та посилення громадської участі у бюджетному плануванні. Розбудова професійного муніципального корпусу в Україні має стати одним із пріоритетів післявоєнного розвитку, оскільки ефективна команда на місцях є запорукою результативного використання навіть обмежених ресурсів.

Варто також враховувати перспективу цифрової трансформації як одного з драйверів нової моделі фінансової децентралізації. Світовий досвід свідчить, що запровадження електронних систем управління публічними фінансами (Public Financial Management Information Systems), онлайн-платформ для прозорого розподілу коштів, автоматизованих механізмів моніторингу ефективності проєктів та сервісів для участі громадян у бюджетному процесі значно підвищує рівень підзвітності, зменшує корупційні ризики і стимулює довіру до місцевої влади. Для України це критично важливо, особливо з огляду на необхідність відновлення зруйнованої інфраструктури у прозорий та ефективний спосіб.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що справжня перспектива фінансової децентралізації в Україні полягає у переході від простої передачі коштів – до створення дієвої системи фінансового самоврядування, яка базується на ефективних інститутах, прозорості, інноваціях та відповідальності. Саме такий підхід забезпечить сталість розвитку та стане основою для економічної інтеграції громад у загальнонаціональний та європейський простір.

Отже, імплементація іноземного досвіду у сфері фінансової децентралізації має бути не механічним копіюванням моделей, а глибокою адаптацією найуспішніших світових практик до українських умов. Саме поєднання різних моделей – європейської структурної, польської інфраструктурної, скандинавської соціально орієнтованої, канадської партнерської та американської інноваційно-конкурентної може сформувати в Україні сучасну, ефективну й стійку систему регіонального розвитку. Такий підхід дозволить не лише зміцнити фінансову автономію територіальних громад, а й суттєво прискорити післявоєнну відбудову, залучити інвестиції, забезпечити інноваційний прорив і підвищити добробут населення на всій території країни.

Трансформація системи фінансового вирівнювання територіальних диспропорцій в Україні є одним із ключових завдань подальшого розвитку фінансової децентралізації та зміцнення спроможності територіальних громад. У сучасних умовах, коли поряд із традиційними чинниками нерівномірності розвитку (економічна структура, рівень урбанізації, інфраструктурна забезпеченість, демографічна ситуація) додалися наслідки повномасштабної війни, питання переосмислення підходів до бюджетного вирівнювання набуває не тільки фіскального, а й виразно соціально-економічного й безпекового виміру. Існуюча модель міжбюджетних відносин, попри здійснені раніше кроки у напрямі децентралізації, у значній мірі залишається побудованою на логіці компенсації дефіциту ресурсів, тоді як сучасні виклики вимагають переходу до більш складної, гнучкої та стимулюючої системи, здатної одночасно згладжувати диспропорції та створювати передумови для самостійного розвитку громад.

Одним із пріоритетних напрямів трансформації системи фінансового вирівнювання є суттєве удосконалення формульного підходу до розрахунку міжбюджетних трансфертів. Чинні методики, як правило, оперують обмеженою кількістю усереднених показників, що не завжди адекватно відображають реальні видаткові потреби та доходний потенціал конкретних територій. Для забезпечення більшої справедливості й адресності підтримки необхідно ширше враховувати

податкову спроможність громад, структуру місцевої економіки, рівень зайнятості, наявність малого й середнього бізнесу, ступінь зношеності інфраструктури, демографічні та соціальні характеристики населення, включно з кількістю внутрішньо переміщених осіб і вразливих категорій. Таким чином, формула вирівнювання має еволюціонувати від відносно простого механізму, що оперує базовими доходами, до комплексного інструменту, який відображає багатовимірний характер регіонального розвитку. Важливо, щоб усі параметри й вагові коефіцієнти були максимально прозорими й зрозумілими для органів місцевого самоврядування, що підвищить довіру до системи та зменшить суб'єктивні очікування щодо "ручного" перерозподілу ресурсів.

Другим важливим напрямом трансформації є запровадження спеціалізованих компенсаційних механізмів для громад, які зазнали найбільших втрат унаслідок російської агресії. Традиційні моделі вирівнювання, що ґрунтуються на середніх показниках доходів, у випадку України виявляються недостатніми, оскільки в окремих регіонах відбулося фактичне руйнування економічної та податкової бази, масова міграція населення та втрата функціональних можливостей місцевої інфраструктури. За таких умов громади опиняються у ситуації, коли їхня формальна доходна база різко зменшується, тоді як видаткові потреби навпаки зростають через необхідність підтримки внутрішньо переміщених осіб, забезпечення базових послуг, ліквідації наслідків руйнувань, відновлення критичних об'єктів. Тому логічно є розбудова окремого сегмента системи вирівнювання, орієнтованого саме на відновлення постраждалих територій, із запровадженням спеціальних відновлювальних і стабілізаційних трансфертів. Йдеться не лише про разові дотації на покриття нагальних видатків, а про довгострокові компенсаторні інструменти, які б гарантували таким громадам мінімально необхідний рівень фінансової забезпеченості протягом тривалого перехідного періоду.

Наступний пріоритет стосується зміщення акцентів системи вирівнювання від суто відновлювального до стимулюючого характеру. Класичні дотації вирівнювання орієнтовані переважно на покриття різниці між стандартними видатками та наявним доходним потенціалом територій. Однак з точки зору довгострокового розвитку важливо, щоб значна частина перерозподілених ресурсів використовувалася не лише для фінансування поточних потреб, а й для підтримки локального економічного зростання, запуску інвестиційних і інноваційних проєктів, розбудови інфраструктури, здатної генерувати нові джерела доходів. У цьому контексті доцільно поширювати практику так званих "стимулюючих" або "конкурентних" трансфертів, коли громади отримують додаткову підтримку за умови досягнення певних результатів у сфері залучення інвестицій, розширення податкової бази, розвитку малого бізнесу, створення робочих місць, впровадження програм енергоефективності чи цифровізації управління. Такий підхід змінює саму логіку міжбюджетних відносин: громади розглядаються не як пасивні реципієнти допомоги, а як активні партнери держави, зацікавлені в підвищенні власної спроможності.

Важливо також переосмислити механізм реверсної дотації, який є чутливим елементом системи вирівнювання. Ідея вилучення частини доходів у фінансово спроможних громад для підтримки слабших територій загалом відповідає принципам солідарності та соціальної справедливості. Водночас надмірний рівень вилучень може створювати демотиваційний ефект, коли громади, які активно розвивають економіку та збільшують податкові надходження, фактично "штрафуються" через зростання обсягів реверсної дотації. Для уникнення такої ситуації доцільно запровадити більш гнучкі параметри визначення реверсних платежів, зокрема встановити граничну частку вилучень від приросту доходів, диференціювати підходи залежно від структури доходної бази та витратних зобов'язань громад, а також забезпечити, щоб вилучені кошти спрямовувалися передусім на розвиткові, а не суто споживчі видатки. За рахунок цього можна досягти балансу між цілями вирівнювання та збереженням стимулів до нарощування власних ресурсів.

Суттєвого значення набуває інтеграція середньострокового бюджетного планування у процес фінансового вирівнювання. Система розподілу дотацій і субвенцій повинна спиратися не лише на показники одного бюджетного року, а й на прогностичні оцінки стану місцевих фінансів на період щонайменше трьох-п'яти років. Це дасть можливість громадам планувати розвиткові проєкти, виходячи з більш стабільних і передбачуваних параметрів підтримки з боку держави, уникати різких коливань ресурсів і підвищити загальну стійкість бюджетної системи. Для держави середньострокове планування в системі вирівнювання є інструментом кращої узгодженості регіональної політики з макроекономічними обмеженнями та міжнародними зобов'язаннями.

Не можна залишити поза увагою й інституційну складову трансформації системи вирівнювання. Навіть найкраще сконструйовані формули та механізми будуть мало ефективними без належного аналітичного, організаційного та кадрового забезпечення. Тому пріоритетним завданням є посилення

спроможності центральних і місцевих органів влади до управління міжбюджетними процесами.

Ще одним важливим напрямом трансформації системи фінансового вирівнювання є врахування внутрішнього потенціалу територій. Зараз основна увага зосереджена на тому, щоб компенсувати нестачу коштів у менш розвинених громадах. Але важливо також допомагати їм розвивати свої власні можливості: використовувати вигідне географічне розташування, природні ресурси, людський капітал, туристичний потенціал тощо. Це дозволить громадам не лише отримувати допомогу, а й ставати економічно сильнішими. Перспективним є розвиток міжмуніципального співробітництва – коли кілька сусідніх громад об'єднують зусилля для реалізації спільних проєктів у сфері інфраструктури, економіки чи соціальних послуг. Це особливо актуально для невеликих або постраждалих територій, які самостійно не можуть реалізувати великі ініціативи.

Важливо також, щоб система вирівнювання враховувала екологічну ситуацію в громадах. Внаслідок війни багато територій зазнали забруднення довкілля, знищення зелених зон, пошкодження водопостачання та інших важливих об'єктів. У майбутньому громади, які постраждали екологічно, повинні мати можливість отримувати додаткові ресурси для відновлення природного середовища. Крім того, доцільно стимулювати громади впроваджувати екологічно відповідальні проєкти, наприклад, енергоефективні рішення, сортування відходів, захист водних ресурсів тощо. Такий підхід поєднає фінансову децентралізацію з цілями сталого розвитку.

Окремого значення набуває цифровізація системи міжбюджетних трансфертів. Це означає створення електронної платформи, на якій будуть доступні всі дані щодо розрахунків, формул, результатів використання коштів та поданих проєктів. Громади зможуть у відкритому режимі відстежувати, які кошти кому і за що надаються. Це підвищить прозорість і рівень довіри до державних рішень, а також дозволить уникати ручного розподілу ресурсів. Крім того, така платформа допоможе державі швидко реагувати на зміни в потребах регіонів, а громадам – планувати свої бюджети більш впевнено.

Система фінансового вирівнювання має також узгоджуватись із новими підходами до просторового планування. Йдеться про те, що стратегічні документи розвитку держави та регіонів повинні бути підтримані не лише ідеями, але й реальним фінансуванням. Наприклад, якщо планується розвиток певного логістичного хабу чи технопарку в конкретному регіоні – бюджетна система має враховувати ці плани й забезпечити необхідну інфраструктуру. Таким чином, фінансове вирівнювання перетворюється з простої допомоги на інструмент реалізації довгострокової політики розвитку територій.

Отже, в оновленій моделі фінансового вирівнювання має поєднуватись кілька ключових елементів: підтримка найбільш постраждалих громад, мотивація до розвитку економіки, прозоре цифрове управління, врахування екологічної ситуації та узгодженість з планами відбудови. Такий підхід дозволить не лише зменшити регіональні диспропорції, але й створити умови для сталого та самостійного зростання територій, що особливо важливо у період післявоєнної відбудови України.

Узагальнюючи зазначене, можна зробити висновок, що пріоритетні напрями трансформації системи фінансового вирівнювання територіальних диспропорцій в Україні мають включати комплекс взаємопов'язаних заходів: від удосконалення формульних підходів і запровадження спеціалізованих компенсаційних інструментів для постраждалих громад – до розвитку стимулюючих трансфертів, модернізації механізму реверсної дотації, створення фондів розвитку та посилення інституційної спроможності органів влади. Лише поєднання цих елементів здатне забезпечити перехід від механічного "латання" дисбалансів до побудови такої системи бюджетного вирівнювання, яка одночасно гарантуватиме соціальну справедливість, підтримуватиме економічну активність на місцях і сприятиме стратегічному розвитку територій в умовах децентралізації та повоєнної відбудови.

У контексті посилення фінансової автономії територіальних громад реформа децентралізації, що в Україні активізувалася після 2014 року, значно розширила повноваження та відповідальність місцевих рад. Це створило як можливості для розвитку територій, так і виклики щодо забезпечення фінансової спроможності громад. Традиційні джерела – місцеві податки, збори і міжбюджетні трансферти – часто не покривають потреб у довгострокових інфраструктурних інвестиціях. У зв'язку з цим виникла потреба у пошуку додаткових джерел фінансування, і органи місцевого самоврядування дедалі частіше розглядають інноваційні фінансові інструменти як доповнення до бюджетної політики.

Аналіз наукової літератури свідчить про активний інтерес дослідників до цієї теми. У вітчизняній літературі проблеми фінансової децентралізації та місцевих фінансів розглядають Кириленко, Луніна,

а також дослідники із Центру економічного аналізу. Зарубіжні автори (Bird, Martinez-Vazquez, Dollyer) показали, що комбінація місцевих податкових повноважень, ринкових запозичень та інвестиційних механізмів (зокрема державного приватного партнерства) суттєво підвищує фінансову спроможність місцевих влад у розвинених країнах. Практичні кейси вказують на необхідність збалансованого поєднання інструментів та наявності прозорої нормативно-правової бази для захисту інвесторів і громади.

Наше дослідження побудовано на аналізі нормативно-правових актів, офіційних звітів Міністерства фінансів України, даних про муніципальні випуски та концесійні угоди, а також на огляді публікацій і звітів міжнародних фінансових інституцій.

Першим з інноваційних інструментів розглянемо муніципальні облигації. Муніципальні облигації (munis) – традиційний інструмент місцевих запозичень у багатьох країнах світу. Ринок муніципальних облигацій у США має величезний обсяг – трильйонні параметри (за даними асоціації SIFMA, обсяг в обігу вимірюється у трильйонах доларів), що ілюструє можливість довгострокового фінансування великих інфраструктурних проєктів [12].

В Україні емісія муніципальних облигацій відновилося у 2018–2019 рр. У 2018 р. Львівська міська рада здійснила випуск облигацій внутрішньої місцевої позики на суму близько 440 млн грн, а Івано-Франківськ у вересні 2018 р. успішно розмістив облигації на суму 300 млн грн [13]. Ці кейси продемонстрували, що великі міста можуть залучати кошти на місцеві проєкти через внутрішні ринкові механізми [14].

Переваги даного інструменту - доступ до довгострокового капіталу, дисципліна щодо бюджетного планування, можливість співфінансування великих проєктів.

Крім переваг даний інструмент має і обмеження – потреба в кредитному рейтингу/довірі інвесторів, конкуренція з держоблігаціями (ОВДП), адміністративні бар'єри та регулювання з боку Мінфіну. Аналіз показує, що для масштабного розвитку ринку муніципальних облигацій в Україні потрібні: спрощені і прозорі процедури погодження запозичень; надійна система публічних фінансових звітів; механізми захисту інвестора (рейтинг, реєстри). Частина цих питань вже розглядається у проєктах реформ та рекомендаціях міжнародних донорів [15].

Наступним важливим інструментом у цій сфері є приватно-приватне партнерство (ППП). PPP - договірний механізм, що дозволяє поєднати ресурси держави/громади та приватного капіталу для реалізації інфраструктурних проєктів. В Україні правове підґрунтя PPP визначене Законом України «Про публічно-приватне партнерство» (2025 року), який встановлює основні принципи та форми співпраці [16].

Як приклади можна привести концесію порту «Ольвія» (передача QTerminals Olvia, інвестиції за угодою оцінювались приблизно у 3,4 млрд грн) та концесію Херсонського порту з плановими інвестиціями в сотні мільйонів гривень - це ілюстрації можливостей PPP у національному масштабі. Такі угоди демонструють, як приватний сектор може взяти на себе операційні та капітальні ризики, а громади – отримати інфраструктуру без одноразового навантаження на бюджет [17]. На місцевому рівні низка територіальних громад Вінниччини та Хмельниччини почали використовувати PPP для залучення бізнесу у розвиток комунальної інфраструктури (наприклад, модернізація сміттєпереробних комплексів). Така практика доводить, що публічно-приватне партнерство може бути результативним інструментом і для середніх громад.

Ризики та вимоги, які з'являються при цьому це прозорі конкурси, антикорупційні запобіжники, чіткий розподіл ризиків і гарантій. Досвід Польщі та інших країн свідчить: успішні концесії потребують сильної державної моделі контролю й гарантованих механізмів вирішення спорів.

Ще одним напрямом є використання податкових важелів місцевими радами. Муніципалітети в країнах із розвинутою системою місцевого самоврядування часто використовують диференційовані податкові режими для залучення інвестицій (наприклад, варіації в Gewerbesteuer у Німеччині). В Україні органи місцевого самоврядування мають обмежені податкові повноваження (регулювання земельного податку, податку на нерухомість, єдиного податку для малого бізнесу). Практика показує, що грамотне використання цих повноважень (пільги для бізнесу, інвестиційні стимули) може поліпшити інвестиційний клімат на місцях, але вимагає оцінки впливу на дохідну базу бюджету.

У контексті цифрових рішень, цифровізація бюджетних процесів підвищує прозорість і ефективність. В Україні платформи «Прозорро.Продажі» та система публічних закупівель «Prozorro» продемонстрували, що електронні інструменти приносять значні надходження і зменшують корупційні ризики - наприклад, у 2020 році через систему «Прозорро.Продажі» до бюджетів надійшло близько 11 млрд грн; за пізніші роки сумарні надходження суттєво зросли (за 7 років – понад 21,8

млрд гривень). Це свідчить про реальний внесок цифрових рішень у збільшення надходжень місцевих і державного бюджетів. [18]

Окрему увагу заслуговує інструмент бюджету участі, що виступає важливим механізмом громадської участі та демократичного фінансового планування. Бюджет участі – інструмент прямої демократії, що дозволяє мешканцям пропонувати та голосувати за локальні проекти. У 2021 році в Україні близько 197 громад мали програми бюджету участі з запланованою реалізацією приблизно 2500 проектів на суму приблизно 592,5 млн грн (за даними облдержадміністрацій). Бюджети участі підвищують залучення громадян, проте під час війни та в умовах обмежених ресурсів їхня реалізація потребує адаптації [19].

Для глибшого розуміння ефективності інструментів доцільно звернутися до міжнародного досвіду.

Проведемо порівняльний аналіз між Україна – ЄС та США щодо застосування інноваційних фінансових інструментів

Ринок муніципального боргу в Сполучених Штатах Америки це зрілий, глибокий ринок муніципальних облігацій (trillions USD) обсягом понад 4 трлн дол. США, що дозволяє фінансувати великі інфраструктурні пакети та забезпечує доступ до капіталу навіть невеликим громадам [20]. Держава гарантує стабільність і високий рівень довіри через систему рейтингів та законодавчих механізмів захисту інвесторів.

1. Муніципальні облігації активно використовуються у країнах європейського союзу таких як: Німеччині, Франції, Польщі. Польський досвід особливо цінний для України, оскільки країна пройшла подібний шлях після трансформації системи місцевого самоврядування у 1990-х. В Україні окремі успішні кейси (Львів, Івано-Франківськ) демонструють потенціал, однак брак довіри інвесторів та адміністративні бар'єри гальмують розвиток ринку.

2. ППП – Польща та країни ЄС мають більш розвинуту кількість проектів ППП на місцевому рівні, інструмент широко застосовується для транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури. Польща реалізувала понад 140 проектів ППП, що охоплюють комунальні сервіси та соціальні об'єкти. Україна ж демонструє поступове зростання на фоні реалізації кількох визначних концесій у портовій сфері проте на місцевому рівні кількість ППП-проектів поки обмежена [17].

3. Щодо місцевих податкових стимулів то в Німеччині податок на підприємницьку діяльність (Gewerbesteuer) дозволяє муніципалітетам варіювати ставки, що стає ефективним інструментом залучення бізнесу. В Україні ж повноваження громад у податковій сфері значно вужчі, що обмежує їхні можливості для конкуренції за інвесторів.

4. Щодо цифровізації – Естонія як приклад тотальної цифровізації державних сервісів, де електронне врядування стало звичним елементом взаємодії громадян і влади. В Україні успіхи «Прозорро» і «Прозорро.Продажі» свідчать про високу ефективність цифрових рішень, дають приклади швидкого ефекту у збільшенні надходжень, їхній розвиток це конкурентна перевага [18], однак для поширення практики потрібні додаткові інвестиції в безпеку та цифрову грамотність.

Як висновок можна зазначити, порівняння досвіду України з міжнародними практиками свідчить про істотні відмінності у глибині ринків та інституційній спроможності, Україна має потенціал для імплементації елементів кращих практик, але потребує адаптації (регулятор, інституції, фінансова грамотність). Україна перебуває лише на початковому етапі імплементації практик, які вже давно працюють у США та країнах ЄС.

Таким чином, міжнародний досвід доводить: ключем до успіху є поєднання фінансових інструментів із сильною інституційною базою та довірою інвесторів.

Підсумовуючи, варто окреслити ключові виклики на шляху впровадження інноваційних фінансових інструментів в Україні, а також необхідні дії з боку громад. На нашу думку існує низка викликів та відповідно заходів, які потрібно реалізовувати щоб ефективно впровадити інноваційні фінансові інструменти, зокрема такі як:

1. Нормативно-правові бар'єри. Потрібне удосконалення правил публічних запозичень та ППП, спрощення процедур погодження та підвищення прозорості. [16].

2. Фінансовий та ринковий ризик. Конкуренція з державними облігаціями, волатильність ринкових ставок, ризики ліквідності - потребують механізмів хеджування та планування.

3. Інституційна спроможність. Низький рівень навичок у проектному менеджменті та фінансовому аналізі у деяких громадах – потреба в навчанні та технічній підтримці.

4. Створення безпечного цифрового середовища, що сприяє зміцненню суспільної довіри. Розвиток електронних платформ вимагає інвестицій у захист даних та навчання користувачів.

5. Форс-мажор (війна). Концесійні проекти і муніципальні запозичення мають враховувати ризики, пов'язані з воєнними діями; це вимагає форс-мажорних положень у договорах та можливості реструктуризації умов.

Що стосується органів місцевого самоврядування, то вважаємо, що з метою якісного впровадження інноваційних інструментів необхідно:

1. Розробити довгострокову фінансову стратегію громади, що поєднує бюджетне планування, запозичення (облігації), ППП і податкові стимули.

2. Підвищувати фінансову та проектну спроможність (навчальні програми, технічна допомога від Мінрегіону/МФ/міжнародних партнерів).

3. Застосовувати змішані моделі фінансування: часткове фінансування з облігацій, частково – через ППП, частково – гранти та державні програми.

4. Розвивати цифрові платформи для прозорого управління бюджетом, публічних закупівель і бюджету участі. Використовувати аналітику для оцінки проектів.

5. Враховувати соціальний аспект – інвестиції мають бути спрямовані на покращення якості життя громадян, враховуючи пріоритети громади через механізми участі.

Якщо впроваджувати вказані заходи, то до 2030 року можливе:

- становлення локального ринку муніципальних облігацій як регулярного джерела фінансування;

- масштабне використання ППП у критичній інфраструктурі;

- стійке збільшення прозорих надходжень через цифрові платформи;

- посилення цивільної участі через бюджети участі й електронні механізми.

Висновки. Отже, в умовах децентралізації, інноваційні фінансові інструменти такі, як муніципальні облігації, ППП, податкові стимули та цифрові платформи можуть суттєво посилити фінансову автономію та інвестиційну привабливість українських громад і стати додатковим джерелом довгострокових інвестицій у критичну інфраструктуру в умовах децентралізації. Українські кейси (Львів, Івано-Франківськ, концесія порту «Ольвія») показують практичну здійсненність таких підходів, водночас підкреслюючи необхідність сильнішої нормативної бази і підвищення інституційної спроможності. Для переходу від поодиноких успіхів до системного використання інноваційних фінансових інструментів потрібна координація на державному рівні, підтримка міжнародних фінансових інституцій та спрямовані інвестиції в цифрові рішення й кадри. За умов комплексного підходу до 2030 року в Україні може сформуватися стійка система місцевих фінансів, де інноваційні інструменти стануть ключовим елементом фінансової стратегії територіальних громад.

Бібліографічний список:

1. Глухова В. І., Загірняк Д. М., Кравченко Х. В. Тенденції формування бюджетних ресурсів територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-74>.

2. Возняк Г. В., Капленко Г. В., Коваль В. М. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2022. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24>

3. Пітюлич М. М., Крупка А. Я., Мінкович В. Т., Чакій О. І. Детермінанти розвитку та їх вплив на фінансову стійкість територіальних громад *Регіональна економіка* 2023. 107(1). С. 34–44. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-4>

4. Канева Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку територій. *Проблеми економіки*. 2023. No 1 (55). С. 185-191. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-1-185-191> .

5. Крупка М. І., Коваленко В. М., Ілечко В. І., Щербина О. А. Діагностика податкових надходжень місцевих бюджетів в умовах децентралізації та воєнного стану в Україні. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки*. 2024. № 10(2). С. 173-184.

6. ЄС фонди. Управління проектами, фінансованою ЄС. Настанови. Рига, Латвія. 2024 URL: <https://surl.li/ddjozt>

7. Реанімаційний пакет реформ. USAID Політика згуртованості ЄС: можливості залучення фінансових ресурсів для України. 2024. URL: <https://rpr.org.ua/news/polityka-zghurtovanosti-yes-mozhlyvosti-zaluchennia-finansovykh-resursiv-dlia-ukrainy/>

8. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., Курінний О., Школик А., Топпервін Н. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні - DESPRO» Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Наукове видання Київ. 2012. URL: https://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_

ukra_ni(2).pdf

9. Swedish Local Government Finance Report (SALAR – Sveriges Kommuner och Regioner) URL: <https://skr.se>
10. Canadian municipal bonds & borrowing URL: <https://www.cib-bic.ca>
11. Municipal bonds (SEC) URL: <https://www.sec.gov/municipal>
12. SIFMA. US Municipal Bonds Statistics: Data on outstanding issuance and market size. Securities Industry and Financial Markets Association. 2022. URL: <https://www.sifma.org/resources/research/statistics/us-municipal-bonds-statistics/>
13. Івано-Франківськ розмістив муніципальні облігації на 300 млн грн. Економічна правда. 2018. URL: <https://epravda.com.ua/news/2018/09/14/640601/>
14. Звіт про випуск муніципальних облігацій за 2018 рік. Львівська міська рада. 2018 URL: https://city-adm.lviv.ua/lmrdownloads/Zvit_DFP_za_2018_rik.pdf
15. World Bank. Developing the Domestic Sub-National Debt Market in Ukraine: Key Challenges and Proposed Action Plan: Washington, 2006. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/382201468315549552/pdf/385970ENGLISH0UA0Debt0Market01PUBLIC1.pdf>
16. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#Text>
17. Public-Private Partnership Agency. Olvia specialized seaport concession project: investment information. URL: <https://pppagency.gov.ua/uk/project/konczesiya-speczializovanogo-morskogo-portu-olviya/>
18. Річні звіти «Публічні закупівлі». (2022–2023). URL: <https://prozorro.gov.ua/about>
19. В Україні 197 громад впроваджують бюджет участі.: Портал «Децентралізація». 2022. URL: <https://decentralization.ua/news/14598>
20. Sochka, K., Perchy O., Financial decentralization in Ukraine: preliminary results and prospects. *Acta Academiae Beregsiensis. Economics*. No. 5 2024 ст. 451-464 URL: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-5-451-464>

References:

1. Hlukhova, V.I., Zahirniak, D.M. and Kravchenko, Kh.V. (2023) Tendentsii formuvannia biudzhetykh resursiv terytorialnykh hromad [Trends in the formation of budgetary resources of territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-74>
2. Vozniak, H.V., Kaplenko, H.V. and Koval, V.M. (2022) Detsentralizatsiia yak osnova zmitsnennia finansovoi samodostatnosti ta rozvytku terytorialnykh hromad [Decentralization as a basis for strengthening financial self-sufficiency and development of territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 42. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24>
3. Pitiulych, M.M., Krupka, A.Ya., Minkovych, V.T. and Chakii, O.I. (2023) Determinanty rozvytku ta yikh vplyv na finansovu stiiikist terytorialnykh hromad [Development determinants and their impact on the financial sustainability of territorial communities]. *Rehionalna ekonomika*, 107(1), pp. 34–44. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-4>
4. Kanieva, T.V. and Karpenko, M.Yu. (2023) Dokhody mistsevykh biudzhetyv yak instrument zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorii [Local budget revenues as a tool for ensuring the socio-economic development of territories]. *Problemy ekonomiky*, 1(55), pp. 185–191. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-1-185-191>
5. Krupka, M.I., Kovalenko, V.M., Iechko, V.I. and Shcherbyna, O.A. (2024) Diahnostyka podatkovykh nadkhodzen mistsevykh biudzhetyv v umovakh detsentralizatsii ta voiennoho stanu v Ukraini [Diagnostics of local budget tax revenues under decentralization and martial law in Ukraine]. *Mizhnarodnyi naukovi zhurnal "Internauka". Seriia: Ekonomichni nauky*, 10(2), pp. 173–184.
6. EU Funds (2024) Upravlinnia proektamy, finansovanyymi YeS. Nastanovy [Management of EU-funded projects: Guidelines]. Riga, Latvia.
7. Reanimation Package of Reforms (2024) Polityka zghurtovanosti YeS: mozhlyvosti zaluchennia finansovykh resursiv dlia Ukrainy [EU cohesion policy: Opportunities for attracting financial resources for Ukraine]. USAID. Available at: <https://rpr.org.ua/news/polityka-zghurtovanosti-yes-mozhlyvosti-zaluchennia-finansovykh-resursiv-dlia-ukrainy/>
8. Boryslavska, O., Zaverukha, I., Zakharchenko, E., Kurinnyi, O., Shkolyk, A. and Topperwien, N. (2012) Detsentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeyskykh krain ta perspektyvy Ukrainy [Decentralization of public authority: Experience of European countries and prospects for Ukraine]. Swiss-Ukrainian Decentralization Support Project DESPRO. Kyiv.
9. Swedish Association of Local Authorities and Regions (SALAR) (n.d.) Swedish Local Government Finance Report. Available at: <https://skr.se>
10. Canada Infrastructure Bank (n.d.) Canadian Municipal Bonds and Borrowing. Available at: <https://www.cib-bic.ca>
11. U.S. Securities and Exchange Commission (n.d.) Municipal Bonds. Available at: <https://www.sec.gov/municipal>

12. Securities Industry and Financial Markets Association (SIFMA) (2022) US Municipal Bonds Statistics: Data on Outstanding Issuance and Market Size. Available at: <https://www.sifma.org/resources/research/statistics/us-municipal-bonds-statistics/>
13. Ekonomichna pravda (2018) Ivano-Frankivsk rozmistyv munitsypalni oblihotsii na 300 mln hrn [Ivano-Frankivsk placed municipal bonds worth UAH 300 million]. Available at: <https://epravda.com.ua/news/2018/09/14/640601/>
14. Lviv City Council (2018) Zvit pro vypusk munitsypalnykh oblihotsii za 2018 rik [Report on the issuance of municipal bonds for 2018]. Available at: https://city-adm.lviv.ua/lmrdownloads/Zvit_DFP_za_2018_rik.pdf
15. World Bank (2006) Developing the Domestic Sub-National Debt Market in Ukraine: Key Challenges and Proposed Action Plan. Washington, DC: World Bank.
16. Verkhovna Rada of Ukraine (2025) Pro publichno-pryvatne partnerstvo: Zakon Ukrainy vid 19.06.2025 No. 4510-IX [Law of Ukraine "On Public-Private Partnership" of 19 June 2025 No. 4510-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#Text>
17. Public-Private Partnership Agency (n.d.) Kontsesiia spetsializovanoho morskoho portu "Olviia" [Olvia specialized seaport concession project: Investment information]. Available at: <https://pppagency.gov.ua/uk/project/konczesiya-speczializovanogo-morskogo-portu-olviya/>
18. Prozorro (2022–2023) Richni zvity "Publichni zakupivli" [Annual reports "Public Procurement"]. Available at: <https://prozorro.gov.ua/about>
19. Decentralization Portal (2022) V Ukraini 197 hromad vprovadzhuiut biudzheth uchasti [197 communities in Ukraine are implementing participatory budgeting]. Available at: <https://decentralization.ua/news/14598>
20. Sochka, K. and Perchy, O. (2024) Financial decentralization in Ukraine: Preliminary results and prospects. *Acta Academiae Beregsiensis. Economics*, 5, pp. 451–464. <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-5-451-464>